

Anmälan mot Kriminalvården, anstalten Skänninge, om att en besökare blivit föremål för ytliga kroppsbesiktningar stickprovsvis

Beslutet i korthet: En intagen har framfört klagomål över att hans hustru i samband med besök av honom i Kriminalvården, anstalten Skänninge, vid flera tillfällen blivit föremål för "nakensvisitationer" (ytlig kroppsbesiktning). Vid varje tillfälle har personalen uppgett att det rör sig om stickprovskontroller. Personalen har även uppgett att sådana kontroller enligt anstaltens rutiner ska utföras slumpmässigt.

I beslutet konstaterar chefsJO att en ytlig kroppsbesiktning endast får utföras när det av säkerhetsskäl bedöms nödvändigt i det enskilda fallet. Anstalten Skänninge har uppgett att det inte dokumenteras när en besökare har genomgått en sådan kontroll, och att det därför inte har varit möjligt att svara på hur ofta anmälares hustru kontrollerats på sådant sätt.

ChefsJO konstaterar att en ytlig kroppsbesiktning är en mycket ingripande kontrollåtgärd. Om åtgärden dokumenteras kan det bidra till att ansvarig personal gör klart – såväl för sig själva som för den enskilde – varför en sådan kontroll bedöms nödvändig innan den utförs. Därmed motverkas att kroppsbesiktningar vidtas rutin- eller slumpmässigt. Om åtgärden dokumenteras säkerställer det dessutom att personalen informerar den enskilde om att kontrollåtgärden är frivillig och konsekvenserna av om han eller hon motsätter sig denna. En ordentlig dokumentation är därmed även en säkerhet för personalen om det i efterhand skulle uppstå diskussioner om ifall exempelvis besökaren har getts korrekt information i samband med kontrollen.

Av dessa skäl anser chefsJO att Kriminalvården bör införa en rutin som innebär att landets anstalter och häkten dokumenterar denna typ av kontrollåtgärder.

I beslutet konstaterar chefsJO även att det saknas skäl att uttala kritik eller vidta någon annan åtgärd med anledning av vad som har framkommit i utredningen.

Anmälan

I en anmälan, som kom in till JO den 15 september 2015, framförde AA klagomål över att hans hustru vid flera tillfällen i samband med besök hade utsatts för "nakensvisitationer". Ibland har kontrollerna utförts vid flera besökstillfällen i rad, och personalen har varje gång uppgett att det rör sig om stickprovskontroller. I samtal som AA har haft med anstaltspersonalen har de uppgett att enligt anstaltens rutiner ska sådana kontroller utföras slumpmässigt.

Utredning

Anmälan remitterades till Kriminalvården för yttrande. I sitt remissvar anförde Kriminalvården, huvudkontoret, genom sektionschefen BB, bl.a. följande:

Sakförhållanden

Uppgifter om sakförhållandena har hämtats in från anstalten Skänninge. Av utredningen framgår följande.

Riskerna med ett besök kan motverkas genom att anstalten kontrollerar besöket genom olika åtgärder. Som villkor för ett besök kan t.ex. föreskrivas att besökaren underkastar sig en ytlig kroppsbesiktning om det är nödvändigt av säkerhetsskäl. En besökare kan aldrig tvingas att underkasta sig en ytlig kroppsbesiktning. Om en besökare som anmodats att genomgå en ytlig kroppsbesiktning avböjer blir följden att inplanerat besök ställs in. Det stämmer inte att anstalten tillämpar en rutin som innebär att besökare stickprovsvis anmodas att genomgå en ytlig kroppsbesiktning. En ytlig kroppsbesiktning förutsätter en prövning i varje enskilt fall.

Att förhindra förekomsten av narkotiska preparat i anstalten är nödvändigt eftersom tillgång till droger ökar faromomenten för personal, med inslag av våld och hot om våld mellan såväl personal och intagna som mellan intagna. Det händer att anstalten periodvis fattar misstanke om att droger cirkulerar i anstalten och att dessa droger smugglas in via besök. Vid dessa tillfällen kan visitationsgraden och frekvensen öka eller förändras mot vissa avdelningar eller personer. Detta kan medföra att besökare anmodas att underkasta sig ytlig kroppsbesiktning av säkerhetsskäl. Efter samtal med den grupp av kriminalvårdare som bl.a. har till uppgift att ta emot besökare i anstalten Skänninge framkommer uppgifter om att AA:s fru vid några tillfällen anmodats att underkasta sig ytlig kroppsbesiktning inför besök. Av uppgifter från Kriminalvårdsregistret, KVR, framgår att AA från den 4 maj 2015 till och med den 19 oktober 2015 tagit emot besök av sin fru vid 21 tillfällen i anstalten Skänninge. Ställningstagandet huruvida en besökare ska undergå en ytlig kroppsbesiktning ses som ett faktiskt handlande vilket innebär att ställningstagandet är muntligt och att besökaren underrättas om det i och med att det verkställs. Att en ytlig kroppsbesiktning vidtagits dokumenteras inte i KVR. Det är således inte möjligt att i efterhand med säkerhet fastställa vid hur många tillfällen och när i tid AA:s fru anmodats att underkasta sig en ytlig kroppsbesiktning inför besök.

Aktuella författningsbestämmelser

Av 7 kap. 3 § fängelselagen (2010:610) framgår att ett besök får, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, villkoras av att besökaren underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning.

Av 23 § fängelseförordningen (2010:2010) framgår att vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning ska den som kontrolleras visas all den hänsyn som omständigheterna medger. Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning ska, om möjligt, utföras i närvaro av en annan person än den som genomför kontrollen.

Av 7 kap. 26 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [KVFS 2011:1, JO:s anm.] om fängelse (FARK Fängelse) framgår bl.a. att den som en intagen vill ta emot besök av eller kommunicera elektroniskt med ska tillfrågas om han eller hon samtycker till att kontakten ska äga rum. I samband med det ska den som kontakten ska äga rum med informeras om att han eller hon kan komma att bli föremål för kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning vid ett besök.

Kriminalvårdens bedömning

En intagens rätt till kontakt med omvärlden genom t.ex. besök är av stor betydelse såväl för att minska den isolering som ett frihetsberövande innebär som för att underlätta den intagnes möjlighet att knyta eller behålla kontakt med anhöriga

och andra personer utanför anstalten. Samtidigt är besök förenade med risker bl.a. avseende insmuggling av narkotika och andra otillåtna föremål. Anstalten Skänninge är en sluten anstalt, i säkerhetsklass 2, som bedriver behandling mot narkotikamissbruk genom bl.a. 12-stegsbehandling och många av anstaltens intagna har följaktligen en missbruksproblematik. Kriminalvårdens uppdrag är att besök genomförs på ett sådant sätt att säkerheten inte hotas, motverkar den intagnes anpassning i samhället eller är till skada för den intagne eller någon annan. Riskerna med ett besök kan motverkas genom att Kriminalvården kontrollerar besöket genom olika åtgärder. Som framgår ovan får ett besök villkoras av att besökaren underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl. Om den besökande vägrar att underkasta sig en sådan åtgärd, blir följden att besöket inte får äga rum.

En kroppsvisitation eller en ytlig kroppsbesiktning innebär givetvis en påfrestning för en besökare. Sådana åtgärder får inte ske rutinmässigt och frågan huruvida en kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning är befogad av säkerhetsskäl måste avgöras i varje enskilt fall. Anstalten Skänninge har tillbakavisat att man tillämpar en rutin som innebär att besökare stickprovsvis anmodas att genomgå en ytlig kroppsbesiktning och betonar att en sådan åtgärd förutsätter en individuell prövning. Ställningstagandet huruvida en besökare ska undergå en ytlig kroppsbesiktning dokumenteras i dag inte av anstalten i KVR. Det är därför svårt att i efterhand utröna vid hur många tillfällen och vid vilken tidpunkt AA:s fru anmodats att underkasta sig en ytlig kroppsbesiktning och därmed utreda huruvida det förelegat säkerhetsskäl i det enskilda fallet.

AA kommenterade remissvaret.

Bedömning

I anmälan har AA framfört klagomål över att Kriminalvården, anstalten Skänninge, utfört ytliga kroppsbesiktningar av hans hustru i det närmaste regelmässigt i samband med besök, och att det gjorts utan någon bedömning i det enskilda fallet (slumpmässigt). Justitiekanslern (JK) har haft anledning att utreda förekomsten av sådana kontroller inom Kriminalvården (se JK:s beslut den 17 december 2008 i dnr 86-07-21), och uttalade i samband med det bl.a. följande:

Av 29 § fjärde stycket Kval [Den numera upphävda lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt. Bestämmelsen återfinns i 7 kap. 3 § fängelselagen, JO:s anm.] följer att som villkor för besök kan ”av säkerhetsskäl” föreskrivas att den besökande genomgår ytlig kroppsbesiktning. I förarbetena till nämnda bestämmelse har uttalats att det bör vara fråga om direkta säkerhetsskäl och att undersökningar av nu angivet slag inte bör få utvecklas till rutinåtgärder utan att en bedömning i det särskilda fallet alltid måste göras av om undersökningen är befogad (se prop. 1974:20, sid 143 och prop. 1981/82:141, sid 44).

Vid en tolkning av lagtexten utifrån de uttalanden om regelns tillämpning som nu redovisats framgår att lagtexten inte kan anses ge stöd för att generell och rutinmässigt besluta att besökande till en viss anstalt eller anstaltsavdelning skall genomgå ytlig kroppsbesiktning inför besök.

En ytlig kroppsbesiktning är en av de mest ingripande åtgärder som Kriminalvården kan vidta mot en besökare till en intagen. Åtgärden innebär att en besökare klär av sig naken inför okända människor i en främmande miljö. Det är viktigt att understryka att en sådan kontroll inte kan påtvingas en enskild. Om besökaren inte accepterar att genomgå kontrollen kan det emellertid resultera i att besöket ställs in, och att framtida besök förenas med villkor om att de exempelvis ska vara övervakade. Genom att en anstalt kan vidta dessa åtgärder befinner

sig besökaren i en beroendeställning till kriminalvårdspersonalen. Jag har förståelse för om en besökare i en sådan situation kan känna sig mer eller mindre tvingad att acceptera en kroppsbesiktning. Av denna anledning finns det goda skäl för den restriktiva hållning som JK har intagit i det ovannämnda beslutet.

Anstalten Skänninge har tillbakavisat AA:s uppgifter om att anstalten skulle ha använt sig av ytlig kroppsbesiktning på ett sätt som står i strid med JK:s uttalanden. Ord står mot ord i denna för bedömningen avgörande fråga. Enligt min mening kan inte ytterligare utredning förväntas ändra på detta förhållande. Det saknas skäl för mig att uttala kritik eller vidta någon annan åtgärd med anledning av vad som har framkommit i utredningen.

Jag vill även uppehålla mig något vid det förhållandet att anstalten Skänninge inte dokumenterar när en besökare har genomgått en ytlig kroppsbesiktning. Som jag nämnt är en sådan kontrollåtgärd mycket ingripande. Om åtgärden och skälen för denna dokumenteras kan det bidra till att ansvarig personal gör klart – såväl för sig själva som för den enskilde – varför en sådan kontroll bedöms nödvändig innan den utförs. Därmed motverkas att kroppsbesiktningar vidtas rutin- eller slumpmässigt. Om åtgärden dokumenteras säkerställer det dessutom att personalen informerar den enskilde om vad kontrollåtgärden innebär och konsekvenserna av om han eller hon motsätter sig denna. En ordentlig dokumentation är därmed även en säkerhet för personalen om det i efterhand skulle uppstå diskussioner om ifall exempelvis besökaren har getts korrekt information i samband med kontrollen.

Av dessa skäl anser jag att Kriminalvården bör införa en rutin som innebär att landets anstalter och häkten dokumenterar denna typ av kontrollåtgärder.

Med detta uttalande avslutar jag ärendet.